

Švietimo pagalba mokykloje: realybė ir kaitos kryptys

Dr. Lina Miltenienė,

VUŠA ir VDU docentė

Dr. Algirdas Ališauskas,

Šiaulių m. Pedagoginės psichologinės tarnybos psichologas

ŠVIETIMO FORUMAS

NEĮPRASTŲJŲ ŠVIETIMO SITUACIJŲ VALDYMAS: IŠŠŪKIAI IR SĖKMĖS KODAS

2021-08-26

LIETUVOS PEDAGOGINĖS IR PSICHOLOGINĖS PAGALBOS TEIKIMO MODELIO EKSPERTINIS VERTINIMAS

Jungtinė tyrėjų grupė:

Tyrėjų grupės vadovė Odeta Šapelytė

Dr. Stefanija Ališauskienė

Dr. Algirdas Ališauskas

Dr. Rita Melienė

Dr. Lina Miltenienė

Dr. Dovilė Ruplienė

Tyrimo atlikimo laikotarpis:

2020 m. balandžio 20 d. – 2021 m. balandžio 21 d.

Tyrimo tikslas - atlikti pedagoginės ir psichologinės pagalbos teikimo modelio visuose trijuose lygmenyse analizę teisiniu, pagalbos ir paslaugų aprėpties ir prieinamumo, pagalbos veiksmingumo, finansinio pagrįstumo ir efektyvumo aspektais.

Tyrimo struktūra ir metodologija

- Antrinė statistinė duomenų analizė (*ŠVIS; Valstybės švietimo stebėsenos rodikliai*)

**Pedagoginės
psichologinės
pagalbos teikimas:
turinys ir
prieinamumas**

- Apklausa raštu (reprezentatyvi BU, IU mokyklų pedagogų, mokinių ir tėvų apklausa (N=5801)
- Focus grupės (3 grupės: PPT vadovų, mokyklų vadovų ir PPT specialistų) (N=36)

**Pedagoginės
psichologinės
pagalbos
veiksmingumas**

Švietimo pagalbos prieinamumas mokyklos lygmeniu

Ši nuotrauka, autorius: Nežinomas autorius, licencija: [CC BY-SA-NC](#)

Švietimo pagalbos prieinamumo iššūkiai

Švietimo pagalbos **prieinamumas** ugdymo įstaigose – **netolygus**:
sąlyginai prieinamiausia - socialinė pedagoginė pagalba;
didžiausias iššūkis – psichologinės pagalbos prieinamumas.

Nepakankamas švietimo
pagalbos lygis

Vertinant pagal įstaigų, kuriose:

- nebuvo specialistų, dalį,
- pagal normatyvo ir vienam etatui tenkančių mokinių skaičiaus santykį

Skirtingas švietimo pagalbos
lygis

vertinant pagal:

- atskiras švietimo pagalbos rūšis,
- ugdymo įstaigos tipą (bendrojo ugdymo mokykla, ikimokyklinio ugdymo įstaiga),
- pagal atskirus regionus bei savivaldybes.

Psichologinės pagalbos prieinamumo iššūkiai

Nepakankamas psichologinės pagalbos prieinamumas

- 53 proc. mokyklų 2019 metais neturėjo psichologo

- Psichologinės pagalbos prieinamumas 2020/21 m.m. šalyje siekė 33 %.

- 2020/21 m.m. psichologo pagalba visiškai neprieinama buvo 38 – iose savivaldybėse (iš 60 – ies) esančiose ikimokyklinio ugdymo įstaigose.

- Dauguma kaimo ir kai kurių miestų (pvz. **Šiaulių miesto**) mokyklų neturėjo psichologų.
2021 m. tik 44 proc. Šiaulių m. mokyklų turėjo psichologą.
- Pagal vienam psichologui tenkančių vaikų skaičių mokyklose:
 - Žemiausias psichologinės pagalbos prieinamumas Panevėžio regione (14%), nepakankamas - **Šiaulių (22%)**, Vilniaus (23%), Utenos (23%) regionuose.
 - Sąlyginai geresnė situacija – Klaipėdos regione , čia pagalbos prieinamumas siekė 42%.
- Pagal vienam psichologui tenkančių vaikų skaičių ikimokyklinėse ugdymo įstaigose:
 - Psichologinės pagalbos prieinamumas siekė 30%
 - **Itin žemas prieinamumas** Alytaus, Klaipėdos, **Šiaulių**, Utenos regionų įstaigose.

Psichologinės pagalbos prieinamumas Šiaulių regiono mokyklose

Savivaldybė	2018-2019		2019-2020		2020-2021		Pokytis
Akmenės r. sav.	1915	21%	1 564	25,6%	1 400	28,6%	+7,6
Joniškio r. sav.	1235	32%	1 187	33,7%	1 164	34,3%	+2,3
Kelmės r. sav.	1258	31,8%	1 167	34%	1 260	31,7%	-0,1
Pakruojo r. sav.	2143	19%	1 598	25%	1 825	21,9%	+2,9
Radviliškio r. sav.	1912	21%	1 860	21,5%	1 796	22,3%	+1,3
Šiaulių m. sav.	2441	16%	3 561	11%	3 223	12,4%	-3,6
Šiaulių r. sav.	5 057	8%	-	-			
Šiaulių regionas	2280	17,5%	1 823	21,9%	1 778	22,4%	

Specialiosios pedagoginės pagalbos prieinamumo iššūkiai

- 28 proc. šalies mokyklų 2019 metais neturėjo specialiųjų pedagogų/logopedų
- Pagalba prieinamesnė miestų mokyklose ir mažiau prieinama kaimo mokyklose.
- Visiškai neprieinama specialiojo pedagogo pagalba 2019 - 2020 ir 2020 - 2021 m.m. buvo 24 savivaldybėse (iš 60 – ies) esančiose ikimokyklinio ugdymo įstaigose.
- Logopedinės pagalbos prieinamumas ikimokyklinėse ugdymo įstaigose sąlyginai geras, siekia 85%. (2020 - 2021 m.m).

- Prasčiausias specialiosios pedagoginės pagalbos prieinamumas buvo mažųjų savivaldybių kaimo mokyklose - 53% jų neturėjo specialistų.
- Specialistui tenkančių SUP turinčių mokinių skaičiai 2 kartus didesni, nei numatyta norminiuose dokumentuose, būdingi kaimo mokykloms.
- Miestų savivaldybėse prasčiausia situacija buvo Vilniuje (specialistų neturėjo 44 procentai mokyklų), Klaipėdoje (37 proc.) ir Kaune (35 proc.). **Geriausia situacija – Šiaulių ir Panevėžio miestų mokyklose.**
- Tuo tarp specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių vaikų skaičius sudarė beveik 20% nuo visų vaikų, ugdomų ikimokyklinėse ugdymo įstaigose, skaičiaus.
- Šiaulių ikimokyklinėse įstaigose dirbo tik 6 specialieji pedagogai.
- Logopedinės pagalbos prieinamumas žemas Vilniaus, Kauno miestų, Šilutės rajono ikimokyklinėse įstaigose.
- **Visose Šiaulių m. ikimokyklinio ugdymo įstaigose dirba logopedai.**
- Logopedų trūksta nevalstybinėse ikimokyklinėse ugdymo įstaigose.

Socialinės pedagoginės pagalbos prieinamumas

Pagalbos prieinamumas 2020-2021 m.m. geras, bet pasižymi netolygumu

- Daugumoje šalies mokyklų (80%) dirbo socialiniai pedagogai.
- Bendrojo ugdymo mokyklose **socialinės pedagoginės pagalbos prieinamumas** pagal normatyvo ir 1 etatui tenkančių mokinių skaičiaus santykį yra gana geras, **siekia 87%**.
- Socialinės pedagoginės pagalbos prieinamumas šalies **ikimokyklinėse įstaigose siekia tik 39 %**.
- Kas penkta Lietuvos mokykla neturėjo socialinio pedagogo. Tai sudarė 20 %.
- Socialinės pedagoginės pagalbos prieinamumas kelia didelį susirūpinimą Kauno (35%), Vilniaus (38%), Klaipėdos (49%) miestų mokyklose.
- **Šiaulių m.** tik 4 mokyklos neturėjo socialinių pedagogų, pagalbos prieinamumas 69%.
- Visiškai neprieinama socialinio pedagogo pagalba pusėje šalies savivaldybių (27 iš 60 – ies) ikimokyklinių įstaigų.
- **Šiaulių m.** 27 darželiuose dirba socialiniai pedagogai (15- 0,5 et., 2- 0,25 et.)
- Nepakankamas socialinės pedagoginės pagalbos prieinamumas Kauno ir Vilniaus miestų ikimokyklinėse įstaigose.

Ką reikėtų daryti?

- Siekiant užtikrinti švietimo pagalbos prieinamumą ugdymo įstaigose, kasmet turėtų būti atliekamas švietimo pagalbos poreikių tenkinimo / pagalbos prieinamumo vertinimas (**monitoringas**) pagal tokius rodiklius:
 - Mokyklų/ikimokyklinių įstaigų, neturinčių jokių švietimo pagalbos specialistų arba tik kai kurių specialistų (psichologų, specialiųjų pedagogų, logopedų, socialinių pedagogų) dalis;
 - Švietimo pagalbos specialistų, dirbančių mokyklose / ikimokyklinėse ugdymo įstaigose, skaičius;
 - Mokinių skaičius, tenkantis vienam specialisto etatui (psichologui, socialiniam pedagogui);
 - Vienam specialiąją pedagoginę pagalbą teikiančio specialisto (specialiajam pedagogui, logopedui) etatui tenkančių specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių mokinių skaičius ir jo atitikimas nustatytam normatyvui.

Švietimo pagalbos prieinamumas pedagoginių psichologinių/švietimo pagalbos tarnybų lygmeniu

Ši nuotrauka, autorius: Nežinomas autorius, licencija: [CC BY-SA-NC](#)

PPT švietimo pagalbos sistemoje

Sukurtas ir veikia platus pedagoginių psichologinių / švietimo pagalbos tarnybų tinklas (2019 m. šalyje veikė 54 tarnybos), kuris reikšmingai prisideda prie švietimo pagalbos teikimo ugdymo dalyviams.

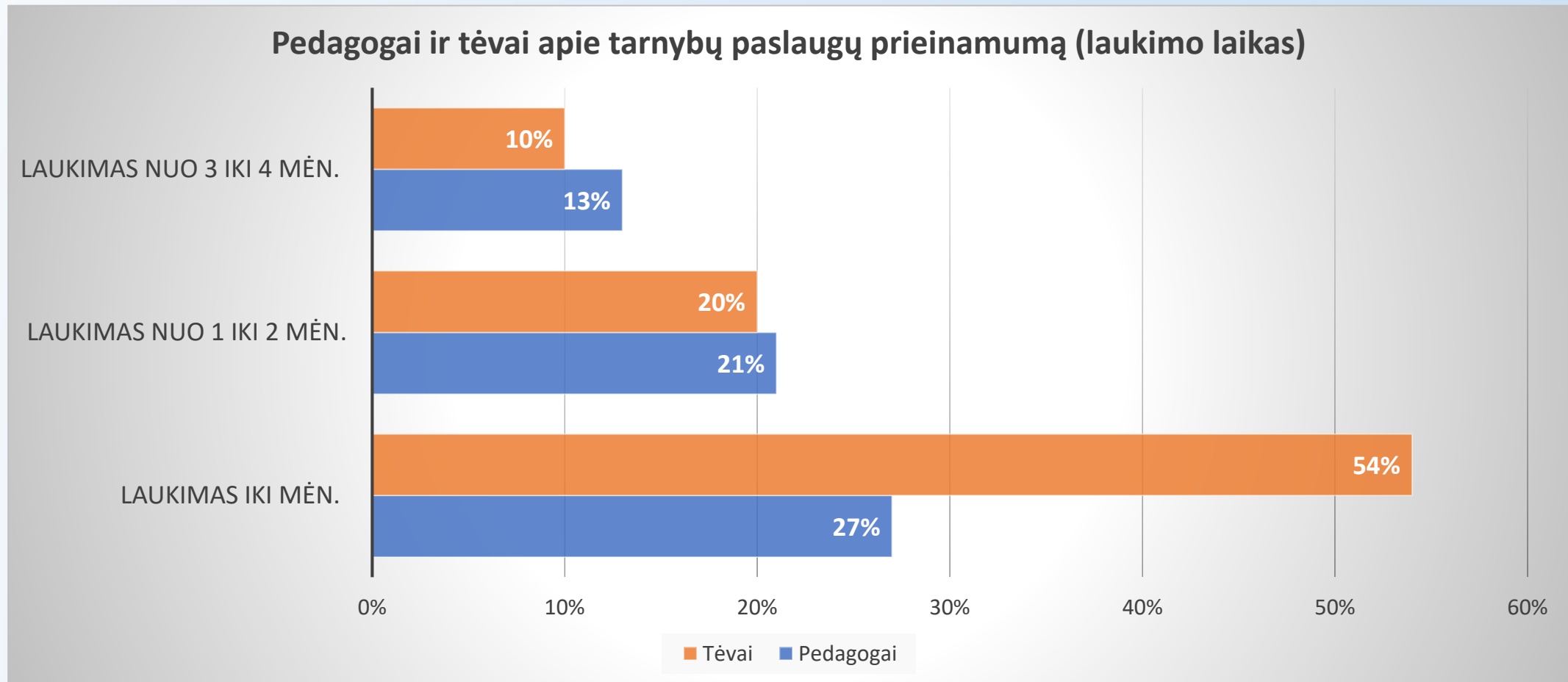
Tarnybos atlieka:

- nepriklausomą *ugdymo proceso dalyvių poreikių vertinimą* specialistų komandoje, užtikrina vertinimo objektyvumą ir rekomendacijų orientaciją į mokinio poreikius;
- *rengia rekomendacijas ugdymo dalyviams* dėl poreikių tenkinimo;
- teikia *švietimo* (psichologinę, specialiąją ir socialinę pedagoginę) *pagalbą besimokantiesiems*;
- teikia *konsultacinę metodinę pagalbą* tėvams, mokytojams, specialistams;
- *koordinuoja* švietimo pagalbos teikimą savo aptarnaujamoje teritorijoje, *tarpininkauja* vertinant ir tenkinant besimokančiojo, šeimos ir ugdymo institucijos poreikius ir galimybes, bei sprendžiant konfliktines situacijas, užtikrina vaiko, šeimos, mokyklos interesų pusiausvyrą;
- atlieka kitas (informavimo, metodinės, prevencinės veiklos ir kt.) funkcijas.

Tarnybų pagalbos prieinamumas

- 2019 m. teiktų paslaugų įvairovė, lygis bei prieinamumas šalies Tarnybose skirtingi dėl turimų skirtingų išteklių.
- Psichologinės pagalbos prieinamumas neatitiko normatyvo reikalavimų trečdalyje Tarnybų.
- Nepakankamas socialinės pedagoginės pagalbos prieinamumas Tarnybose.
- Nepakankamas specialiosios pedagoginės pagalbos prieinamumas
- Kai kuriose Tarnybose trūkstant specialistų tam tikros paslaugos buvo neprieinamos ar nepakankamai prieinamos, o specialistų kontaktinio darbo krūviai itin dideli.
- Prieinamumas **Šiaulių m. PPT- 85 proc.**, Vilniaus m. -68 proc., Kauno m. ir Vilniaus raj.- 31 proc.
- Daugumoje Tarnybų socialinė pedagoginė pagalba buvo teikiama nepakankamai, 10 - visiškai neteikiama. Tik 20 tarnybų socialinis pedagogas dirbo visu etatu.
- Didelis, žymiai viršijantis šalies vidurkį, bendrasis ir SUP turinčių mokinių skaičius 1 specialisto etatui. Alytaus, Kauno m. ir raj. PPT specialistų krūviai 2-2,5 karto didesni, Klaipėdos, Vilniaus m. ir raj. -1,5 karto didesni nei vidutiniškai šalyje (3000 mokinių ir 268 mokiniai, turintys SUP, 1 specialisto etatui).
- Šiaulių m. PPT rodiklis artimas vidutiniam.

Pedagogai ir tėvai apie tarnybų paslaugų prieinamumą (laukimo laikas)

Pagalbos veiksmingumas ugdymo įstaigoje

Ši nuotrauka, autorius: Nežinomas autorius, licencija: [CC BY-SA-NC](#)

Kas yra gerai? +

Mokinių, jų tėvų ir pedagogų požiūris

- Ugdymo įstaigose veikiančią **pagalbos sistemą, jei užtikrinamas švietimo pagalbos prieinamumas, iš esmės galima vertinti kaip veiksmingą**. Tose ugdymo įstaigose, kur pagalbą teikia švietimo pagalbos specialistai ir gerai vertinamas vaiko gerovės komisijos veiklos veiksmingumas, pastebima didesnė įtraukiojo ugdymo kultūros požymių raiška.
- **Švietimo pagalbą ugdymo įstaigose visų grupių tyrimo dalyviai iš esmės vertina kaip veiksmingą arba pakankamai veiksmingą.**

Kas yra gerai? +

VGK veikla efektyvi, kai:

- įsiklausoma ir reaguojama į problemines situacijas, į vaikui kylančius sunkumus;
 - stengiamasi kurti draugišką vaiko gerovės komisijos posėdžių atmosferą;
 - į sprendimų priėmimą įtraukiami mokiniai;
 - VGK prioritetu laikomas vaikų emocinės gerovės užtikrinimas ugdymo įstaigoje.
- Teigiamai vertinami **bendradarbiavimo su šeima ir komandinio darbo procesai**. Pastebimi susitelkimo ir pagalbos kultūros požymiai pedagogų bendruomenėje.
 - Daugumoje ugdymo įstaigų **vykdoma politika ir lyderystė yra orientuota į skirtingų mokinių poreikių tenkinimą ir pagalbos kiekvienam vaikui užtikrinimą**. Pastebimos vadovų pastangos įdarbinti reikalingus švietimo pagalbos specialistus, pagalba pedagogams sprendžiant sudėtingas situacijas.
 - **Pagalbos sistemos veiksmingumas labiausiai pastebimas pradinio ugdymo pakopoje**. Ikimokykliniame ugdyme stipri dėmesio kiekvienam vaikui raiška, bendradarbiavimas ir komandinis darbas.

1. Kas mažina veiksmingumą?

Ne visiems mokiniams užtikrinama reikalinga pagalba.

Mokiniai, kurių akademiniai pasiekimai žemi, atsiduria **pažeidžiamumo situacijoje**:

- nesulaukia arba mažiau sulaukia mokytojų, bendraamžių pagalbos,
- dažniau patiria patyčias ir diskriminavimą,
- labiau neigiamai vertina pagalbos kultūrą, pagalbos veiksmingumą mokykloje.

Identifikuotas poreikis pagalbai ir laiku suteikiama pagalba tampa **apsaugos veiksnium** mokiniams, patiriantiems sunkumų.

Subjektyvus mokymosi vertinimas	Pagalbos veiksmingumas (vidurkis \pm st.n.)		
	Mokytojai ir kiti mokyklos darbuotojai yra labai draugiški	Kai man negera, esu nusiminęs/-usi, mokykloje sulaukiu suaugusiųjų paramos	Susidūręs/-usi su sunkumais žinau, kur galiu kreiptis pagalbos
Puikiai/labai gerai	4,17 \pm 0,94	3,70 \pm 1,30	4,21 \pm 1,01
Gerai/vidutiniškai	4,01 \pm 1,01	3,41 \pm 1,41	4,03 \pm 1,18
Patenkinamai/blogai	3,58 \pm 1,37	3,00 \pm 1,62	3,57 \pm 1,50
	0,001	0,001	0,002

2. Kas mažina veiksmingumą?

- Pernelyg formalūs VGK sprendimai ir veikla.
- Pagalbos prieinamumo trūkumas ir švietimo pagalbos specialistų stoka.
- Menkas mokinių įtraukimas ir dalyvavimas sprendžiant jų ugdymosi klausimus.
- Įstaigų aplinkos nepritaikymas mokiniams, turintiems ypatingesnių poreikių (fizinę negalią, autizmo spektro sutrikimų ir kt.).

Užtikrinant veiksmingą pagalbą rizikos veiksniais tampa

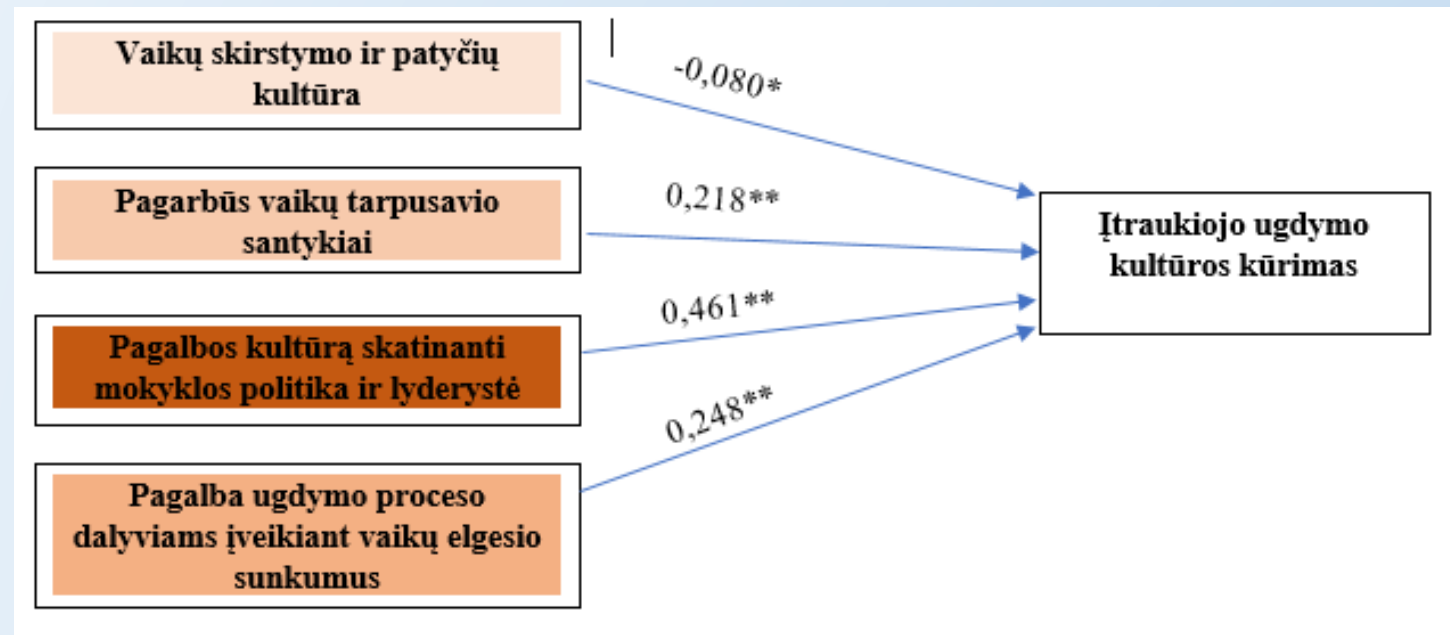

- mokymasis 5-12 klasėse;
- mokymasis kaimo vietovėje esančioje mokykloje;
- žemi akademiniai pasiekimai ir neidentifikuotas poreikis pagalbai;
- pagalbos politikos ir lyderystės stoka ugdymo įstaigoje;
- švietimo pagalbos specialistų trūkumas ir neefektyvi vaiko gerovės komisijos veikla.

Vaikų amžius	Santykių, vertybių ugdymo įstaigoje vertinimas (vidurkis ± st.n.)		
	Dėmesys kiekvienam vaikui ir tolerancija įvairovei	Segregacija (vaikų skirstymas) ir patyčias skatinanti kultūra	Vaikui draugiška ir priimanti aplinka
Ikimokyklinio/priešmokyklinio amžiaus	53,71 ± 7,57	12,65 ± 6,26	12,79 ± 2,21
Pradinių klasių	51,48 ± 8,02	15,71 ± 6,22	12,21 ± 2,35
5-8 klasių !	47,19 ± 9,59	17,97 ± 5,85	11,28 ± 2,74
10-12 klasių	48,33 ± 9,31	17,39 ± 6,07	12,32 ± 2,46
Skirtingo amžiaus vaikus turintys	49,23 ± 9,69	17,26 ± 6,41	12,01 ± 2,50
Reikšmingumo lygmuo (p reikšmė)	<0,001	<0,001	<0,001

Ką reikėtų daryti? (1)

- Stiprinti vadovų lyderystę kuriant įtraukiojo ugdymo ir pagalbos kultūrą ugdymo įstaigoje, mažinti vaikų “rūšiavimo” ir patyčių kultūrą

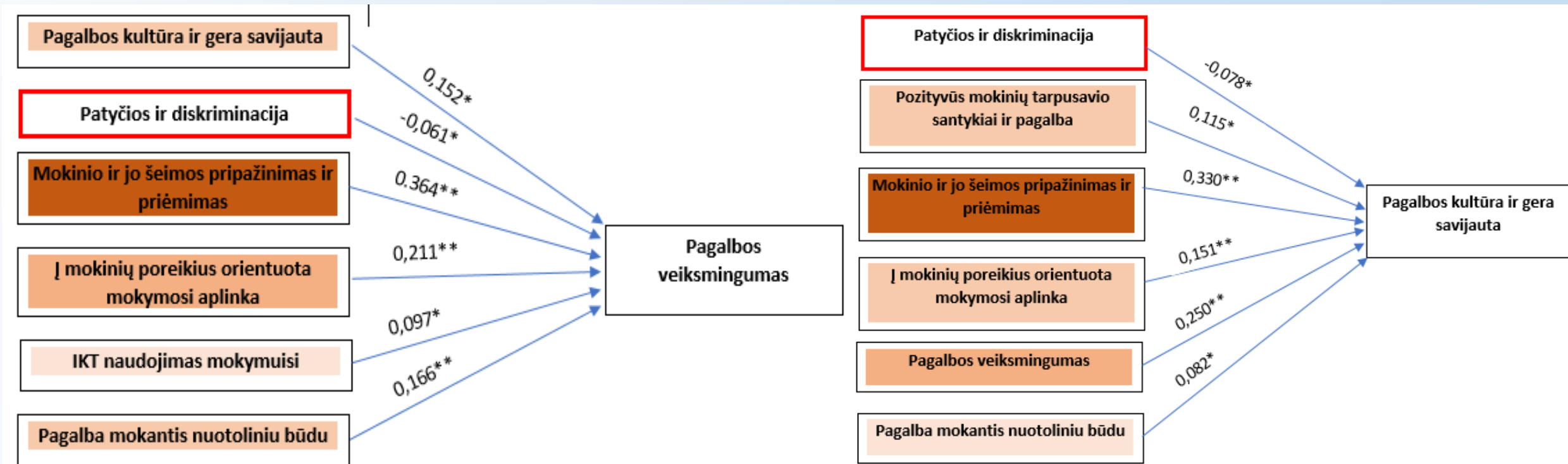

Ką reikėtų daryti? (2)

- Kurti ir tobulinti vaiko **individualios pažangos stebėjimo sistemas**, kurios leistų laiku identifikuoti socialiniu, emociniu ir mokymosi aspektais sudėtingoje situacijoje atsidūrusius mokinius ir jų poreikius, laiku priimti su tuo susijusius institucinio lygmens sprendimus, užtikrinančius vaikui reikalingą pagalbą.
- Skirti lėšų mokyklų **fizinės aplinkos gerinimui ir pritaikymui įvairių poreikių turintiems mokiniams**. Planuojant ugdymo įstaigų erdves svarbu daugiau dėmesio skirti mokinių poilsio zonų, ramybės ir tylos erdvių įrengimui bei pritaikymui, kurios svarbios visų mokinių emocinei gerovei užtikrinti.

Ką reikėtų daryti? (3)

- Skatinti abipusius ugdymo įstaigos ir šeimos įsipareigojimus, vaiko ir šeimos įsitraukimą į sprendimų priėmimo procesus, susijusius su vaiko ugdymu ir pagalba, mažinti patyčias ir diskriminaciją (bet kokiu pagrindu).

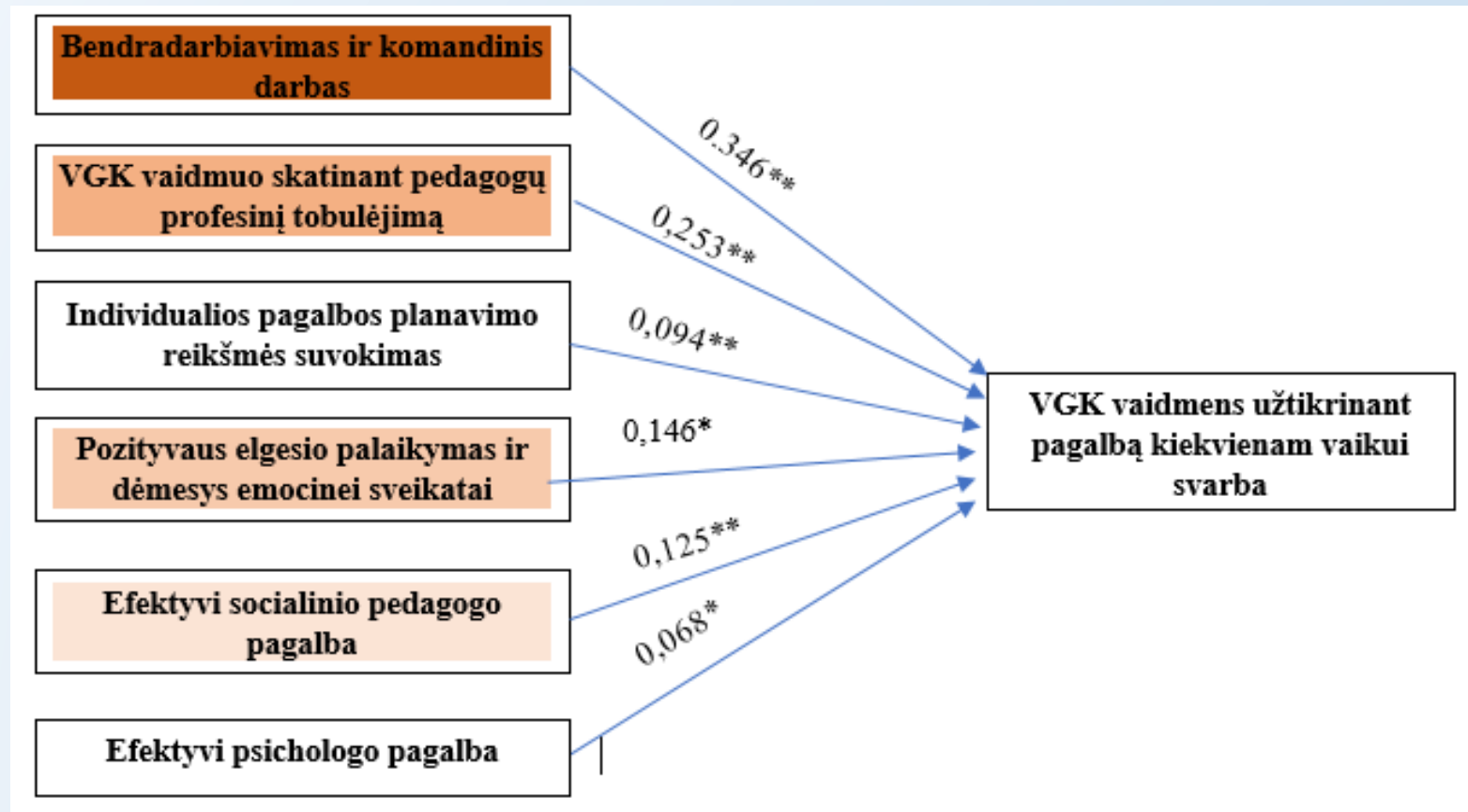

Ką reikėtų daryti? (4)

- Didinti **specialiosios pedagoginės pagalbos (ypač – specialiojo pedagogo pagalbos) lankstumą ir ugdymosi aplinkų įvairovę**, sukuriant prielaidas vaikui gauti pagalbą ne tik atskirame kabinete, bet ir mokantis kartu su bendraamžiais klasėje / grupėje.
- Kurti nedideles **pedagogų komandas pagalbai klasėje**. Tokias komandas turėtų sudaryti mokytojai, švietimo pagalbos specialistai, mokytojų padėjėjai, atsižvelgiant į konkrečios klasės mokinių ir jų poreikių įvairovę. Šiai rekomendacijai įgyvendinti būtina **užtikrinti realius mokinių poreikius atitinkantį švietimo pagalbos specialistų prieinamumą**.

Ką reikėtų daryti? (5)

- Stiprinti pedagogų ir švietimo pagalbos specialistų **bendradarbiavimo ir komandinio darbo kompetencijas, dėmesį socialiniam-emociniam klimatui įstaigoje.**

Kas lemia švietimo pagalbos sėkmę?

- Tik **užtikrinus švietimo pagalbos prieinamumą** (kuris nėra pakankamas), **galima pasiekti didesnio švietimo pagalbos veiksmingumo**. Prieinamumui užtikrinti būtini ir materialieji (etatai, metodiniai, vertinimo instrumentų ir kt.) ištekliai.
- Siekti švietimo pagalbos veiksmingumo ugdymo įstaigose ir Tarnybose derėtų šalinant tyrime identifikuotus trukdžius (problemines sritis) ir plėtojant išteklius, kurie tyrime įvardyti kaip sėkmės veiksniai.
- Sėkmę gali užtikrinti tik darnus darbas ir bendradarbiavimas visuose lygmenyse.

„Leisti vaikui patikėti,
kad gali tavimi
pasitikėti“

(Mokinys, tyrimo dalyvis)

